

CREDINȚA ÎN SUPRAVIEȚUIREA SUFLETULUI DUPĂ CĂRȚILE VECHIULUI TESTAMENT

Petre Semen

În limbajul biblic al primului Testament, omul alcătuit printr-o lucrare specială a lui Dumnezeu (Facerea 2,7) este numit “basar” pentru a i se desemna partea fizică și “nefeș” pentru suflul vital împărtășit lui ca de altfel tuturor ființelor. Traducătorii alexandrini au redat termenul “nefeș” din ebraică, ce are o largă paletă de semnificații prin “נֶפֶשׁ”, cu sensul de suflet sau ceva asemănător cu aerul, ceva care la încheierea existenței fizice se retrage din trup continuând o existență independentă. Ca purtător al suflului de viață, “nefeș” pe care l-a primit de la Iahve, omul nu se prea deosebea de celelalte ființe, așa cum constata dreptul Iov și autorul Ecclesiastului 3, 19-21 dacă prin grija deosebită și prin lucrarea specială la aducerea la existență a acestuia. Cu toate acestea omul apare ca un centru în jurul căruia Dumnezeu rânduiește creația Sa întrucât lui îi dă în stăpânire tot ceea ce a creat mai înainte (Facerea 1, 28-30). De aceea Sfântul Ioan Gură de Aur precizează că omul depășește în demnitate toate creaturile terestre².

Printre multiplele sale semnificații, precum “suflet, viață, persoană, ființă vie, sânge, dorință, suflare, miros etc.³, noțiunea de “nefeș” întâlnită de 755 de ori în Scriptură primului Testament este utilizată cu precădere cu sensul de ființă umană⁴. Nefeș ca suflare în trup este comună atât omului cât și animalului ca ceva care ilustrează modul de manifestare a vieții în general. Prin urmare, nefeș nu se referă nici pe departe doar la o anumită parte a existenței umane, ci exprimă omul întreg ca persoană. În mentalitatea biblică rămânerea lui nefeș adică a suflării în trup însemna continuarea vieții, iar când omul pierdea acel suflu vital, se spunea că sufletul iese din trup, iar omul moare (Facerea 35, 18).

Cum respirația este semnul vieții care încetează odată cu viața, israeliții, ca de altfel și alte popoare ale timpului, considerau acel suflu ca pe un principiu al vieții. Din aceste rațiuni, a fost identificat cu însăși viața (II Samuel 1, 19; Ieremia 15, 9). Deși termenul în sine se referă atât la om cât și la animal ca principiu vital, atunci când se aplică omului apare de multiple ori și ca sediu al sentimentelor (Facerea 34, 31; I. Samuel 18, 1), al cugetelor, al pasiunilor (Ps. 41, 2; 42, 2), al rațiunii, prin care se pot cunoaște lucrările lui Dumnezeu, măcar în

parte (Ps. 139, 14) și tot prin el se exprimă stări sufletești precum: ura (II Samuel 5,8), tristețea (Isaia 13, 17), bucuria (Ps. 35, 9) etc.

Un alt termen consacrat prin care este desemnat principiul vital din om este “neșamah”⁵, ce are corespondent cuvântul “πνοή” din greacă și “spiritus” din latină sau “spiraculum”. De multe ori în Biblie cuvântul “neșamah” se folosește în paralel cu “ruah” având aceeași semnificație (Facerea 6,17; 7,15) sau chiar cu “nefeș” (I Regi. 17, 21-22). După ce a suflat în fața lui Duh (neșamah) de viață, omul a devenit (nefeș) ființă vie (Facerea 2,7). În Scriptura primului Testament, cei doi termeni, mai sus enunțați, sunt folosiți aproape cu aceeași semnificați alături de “ruah”, “Lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țărâna lor se vor întoarce; trimite-vei duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului”(Ps. 104, 29-30). Septuaginta utilizează cuvântul “ψυχή” pentru a exprima principiul de viață și “πνεῦμα” cu sensul de duh și evident sursa vieții. Deosebirea între “nefeș” și “ruah” apare mai evident în cartea Iov: “Dacă Dumnezeu n-ar cugeta decât la Sine Însuși și dacă ar lua înapoi la Sine duhul său și suflarea Sa, toate făpturile ar pieri”.

Paralela dintre duhul omului și vânt, în ebraică, exprimat prin “ruah” își găsește judicioasa explicație prin aceea că între vânt ca suflare, ca mișcare a aerului și ruah, ca suflare de viață la om, precum și multiplele stări de spirit ale acestuia există o imperceptibilă dar reală similitudine. Într-adevăr se poate spune că există un oarecare mister în acțiunea vântului care se manifestă adesea cu o violență și forță inegalabilă (Iezechiel 13, 13; 27, 26) sau ca o adiere lină și abia perceptibilă (I Regi 19, 12). După cum vântul străbate pământul de la un capăt la altul, și-l face roditor, la fel suflul respirator al omului peste care nu-i stăpân, deși atât de fragil, menține viața în trup⁶. Nu stă în puterea omului să păstreze la infinit acest suflu (neșamah) de viață prin care se menține pe pământ ca ființă vie (Facerea 2,7), întrucât el păstrează în corpul său pentru un timp, ca pe ceva de împrumut și pe care trebuie să-l restituie atunci când decide Dumnezeu să-i retragă această suflare ca să se întoarcă în pământ... (Ps. 104, 29). Din punct de vedere biblic, sufletul nu sălășluiește numai în trup, ci se și manifestă prin acesta, de aceea se și spune că un suflet este un om; este cineva deoarece sufletul este de fapt semnul vieții, atât ca manifestare exterioară cât și ca interioritate și subiectivitate. Iar pentru că nu este însăși sursa vieții, ci doar semnul acesteia, el este dat morții și înviază atunci când viața revine în trupul mort⁷...

1. Supraviețuirea sufletului după moartea fizică

Trecerea omului prin viață ca aceea a unui pelerin nu este lipsită de sens cum de altfel nici istoria lumii nu-i fără un sens anume. Acest aspect l-au subliniat cu predilecție profetii, care au știut să iasă uneori din cotidian să

tranceadă realitatea istorică și să întrevadă prin rațiunea luminată de Duhul lui Dumnezeu, acela "Ahrit haiamim" – sfârșitul veacurilor⁸. Ei, profeții, numiți "văzători" prin puterea împărtășită lor de Dumnezeu predicau contemporanilor o lume mai bună care va veni într-un timp destul de îndepărtat la care nu puteau spera să ajungă și în acest caz nu-i prea greu de înțeles că indirect făceau aluzie la vremurile mesianice și împărăția lui Dumnezeu în care vor accede doar cei merituoși. Este foarte adevărat pe de altă parte că în p. imul Testament, moartea fizică nu este prezentată și nici concepută vreodată ca o eliberare sau o ușă ce s-ar deschide spre o altă viață mai fericită. Viața, în plenitudinea sa, nu aparține decât divinității, și aceasta o sugerează foarte plastic autorul cărții. Facerea prin sublinierea interzicerii de accede la pomul vieții, ca omul să nu devină cumva asemenea lui Dumnezeu. Textul lasă să se înțeleagă nu neapărat o gelozie a divinității care nu ar dori să împartă nemurirea cu omul, ci mai curând subliniază necesitatea din partea omului, nu de a uzurpa, ci de a câștiga nemurirea⁹.

Când omul este privat de "nefeș" sau "ruah" nu-i mai rămâne decât basar, dar nefiind însuflețit se transformă în pulberea din care a fost luat¹⁰. În acest context, prin moarte, omul este privit ca intrând în non existență (Iov 7, 21; Ps. 39, 14) și totuși autorul cărții Iov concepe moartea ca pe o stare de semiconștiență sau somnolență (cap. 14, 19), o stare care-l privează de ceea ce-l caracterizează pe cel viu adică de legătură comunitară, deoarece cel mort este singur (Iov 14, 22)¹¹, dar totuși există. În concepția israelită, moartea nu era privită ca o despărțire a sufletului de trup pentru că nu exista o separație netă între suflet și trup. Un om viu se numea că este un "nefeș" viu, iar un mort se numea un "nefeș met" – nefes mort (Num. 6,6; Lev. 21, 11, Num. 19, 13). Credința în supraviețuirea părții spirituale din om se vede din aceea că după moartea cuiva, familia avea o grijă deosebită să-i asigure un loc de veci celui decedat, în ideea că morții lipsiți de morminte nu pot accede în locașurile morților. De aceea, lăsarea cadavrelor pe câmpul de luptă sau neîngroparea cuiva decedat în alte circumstanțe se considera ca un mare blestem pentru cel răposat (I Regi 14; Ier. 16, 4; 22, 19; Iezechiel 29, 5). Pentru cel îngropat în condiții normale și conform tradiției era garantată continuarea existenței în Șeol. O confirmă textul ce amintește de patriarhul Iacob care era pe deplin convins că în Șeol își va întâlni pe fiul său despre care ceilalți fii îi raportaseră că-l devorase o fiară (Facerea 37, 35). Nefiind deci privită ca o distrugere totală se considera că atâta vreme cât subzistau rămășițe ale corpului dăinuia încă și sufletul chiar dacă într-o stare cu totul specială, ca un fel de umbră în lumea subterană numită Șeol (Iov 26, 5-6; Isaia 14, 9-10; Iezechiel 32, 17-32). Fiind ca un fel de replică negativă a existenței pământești¹³, acea existență nu putea fi decât tristă și de nedorit chiar și de către cei mai umili pământeni. Se pare că Iov este singura excepție. Acesta într-un moment de profundă disperare și copleșit de dureri și singurătate tânjea după presupusa odihnă din împărăția morții (cap. 3, 17-19).

2. Mărturii indirecte despre credința în supraviețuirea sufletelor la vechii israeliți

În afară de dovezile scripturistice despre continuarea într-un fel sau altul a unei părți din om există și certe dovezi arheologice. Înainte însă de a ne referi la dovezile arheologice, se cuvine a menționa practica postului în memoria celor răposați. Astfel regele David a postit pentru regele Saul și fiul său Ionatan uciși în confruntarea cu filistenii (II Samuel 1, 12), ca și pentru generalul Abner (II Samuel 3, 35). La fel au procedat și locuitorii din Iabeș care după ce au recuperat rămășițele pământești ale lui Saul și ale celor ce pieriseră în luptă, le-au îngropat și au postit șapte zile (II Samuel 31, 13).

Descoperirile arheologice din Țara Sfântă au dat la iveală morminte, care ca și la alte popoare de altfel reproduc cu fidelitate locuințele în care au locuit defuncții în timpul vieții pământești, ceea ce probează credința în continuarea vieții, într-o altă formă dincolo de mormânt. Foarte asemănătoare, ca stil de lucru, cu mormintele din alte regiuni ale globului, la israeliți, mormintele celor mai înstăriți desigur, se prezentau ca o reproducere a caselor obișnuite. De regulă, erau săpate în piatră, de multe ori chiar la dimensiunile unei locuințe, prevăzute cu banchete cioplite în piatră pe care se așezau trupurile defuncților. În mijlocul camerei mortuare au fost identificate resturi alimentare puse ca ofrande pentru cei răposați. Chiar dacă resturile nu erau prea numeroase ca în mormintele descoperite în diverse zone ale globului și nu se pot constitui într-un fel de sacrificii pentru cei răposați, deoarece nu există dovezi biblice în acest sens, ele pot fi totuși un argument sigur în favoarea nădejzii cvasigenerale în continuare existenței dincolo de mormânt. Se consideră că israeliții ar fi împărtășit cu alte popoare credința că neîmplinirea unor stricte ritualuri funebre ar fi putut să-i incite pe cei morți la niște reacții dezagreabile și de aceea îndeplineau cu rugozitate orice ritual pentru a se pune la adăpost față de astfel de neajunsuri¹⁴. Nu putem agree o astfel de idee fiindcă din Biblie nu rezultă nicidecum această practică a israeliților, cu toate că aceștia erau destul de ușor influențabili. Din experiența tristă a regelui Saul cu necromanta din Endor (I Samuel 28), rezultă de asemenea că acesta, și de fapt nu numai el, era ferm convins de continuarea după mormânt, la Samuel, nu neapărat a exersării darurilor profetice, unde oricum misiunea sa profetică nu putea schimba nimic, ci a continuării vieții pe un cu totul alt plan în care persoana își păstra prerogativele profetice și identitatea personalității. Aceeași speranță, tot indirect mărturisită, o aflăm și în interdicția categorică exprimată prin Moise, ca fiii lui Israel să nu se dedea la practici care erau privite drept abominabile înaintea Domnului, dintre care nu lipsea necromanția (Deut. 18, 11).

În scrierile biblice anteexilice, ideea învierii este mai puțin conturată. După revenirea din exilul babilonic, în care israeliții și-au diminuat considerabil

pretențiile de a se bucura de multiple binecuvântări materiale, speranța în înviere, ca de altfel și aceea a unei recompense a meritelor celor credincioși în lumea de dincolo, capătă cu totul alte dimensiuni.

Dintr-o perspectivă generală, persoana umană este mereu sub stăpânirea morții. De aceea, viața lui este comparată cu o picătură de apă pe o strășină sau cu o pânză pe care țesătorul o poate rupe din țesătura lui (Isaia 38, 12-13), după care sufletul său putea deveni un prizonier al Șeolului, iar trupul putrezea în mormânt¹⁵.

Faptul că în primele cărți sfinte se întrevede clar credința unor drepti într-o posibilă continuare, pe un alt plan de existență, așa cum rezultă din sintagmele enunțate de Avraam și descendenții săi când se spune că “a murit și s-a adăugat la părinții săi”, sau “s-a adăugat la poporul său” (Facerea 25, 8), poate fi interpretat ca fiind vorba de o descoperire specială din partea lui Dumnezeu cu care patriarhii, în special Avraam dialoga ca și cu un prieten (Facerea 18). Spre exemplu, înainte de chemarea patriarhului, despre cei care au trecut din viață, ca unii care nu se bucurau de aceeași intimitate cu Dumnezeu ca patriarhul, model de credință și ascultare, se spune, pur și simplu, că au trăit un număr determinat de ani, au născut fii și fiice și apoi au murit. (A se vedea cartea *Facerea*, 5, 5, 11, 17, 20). Nu putem fi de acord cu ideile unor exegeți care afirmă că sintagma: “A trece în Șeol și a se adăuga la părinți”, ar echivala cu a deceda și a fi îngropat în mormântul familiei, clanului sau tribului¹⁶, din considerentele exprimate deja, ca și din precizarea scripturistică față de cei ce au fost pedepsiți de Dumnezeu, care nu s-au adăugat la părinți, ci au murit pur și simplu, adică au murit mai întâi pentru comuniunea cu Dumnezeu. Rezultă că numai urmașii lui Avraam, în calitate de mărturisitori ai aceleiași credințe nutreau speranța că “vor trece la poporul lor, adică vor continua comuniunea cu Dumnezeu inițiată aici pe pământ. Despre Nadab și Abiud, spre exemplu, pentru că au încălcat brutal Legea sfințeniei, cum va proceda mai târziu și Uza, Biblia nu mai menționează că s-ar fi adăugat la poporul lor sau la părinții lor. Oare avem de a face cu un “lapsus memoriae” din partea aghiografului sau l-a îndemnat Duhul să scrie doar că au murit înaintea Domnului (Levitic 10, 3; II Samuel 6,6). Nu cumva trebuie să înțelegem că cei pasibili de pedeapsă mor pur și simplu? (Vezi Numerii 16, 32-33).

Demn de reținut este și faptul că patriarhii cei mari, dreptii și profeții nu s-au temut atât de mult de moarte și de cele ce urmează după ea. Nu cumva rămânerea în iubirea divină le dădea un suport moral deosebit și este și acesta un argument în favoarea unei certitudini a nemuririi? Din Biblie se întrevede ideea că teama aparține în exclusivitate celor care n-au putut menține pe tot parcursul vieții aceleași raporturi cu divinitatea, ca un Avraam, Enoh, Ilie etc.?

Din lecturarea textului biblic se pot reține două mari idei privitoare la starea de după moarte și anume:

1. *Ocotirea sufletului celui drept de către Dumnezeul milei care stăpânește și peste Șeol și*

2. *Învieerea celui drept ca recompensă a credinței și dovadă a iubirii divine față de făptura sa.*

Chiar dacă aceste idei nu lămuresc pe deplin doctrina despre învierea din morți, lasă totuși să se întrevadă această posibilitate.

3. **Sufletul dreptului răposat este sub ocrotirea lui Dumnezeu**

Ideea că dincolo de mormânt, dreptul se bucura de ocrotirea divinității o exprimă suficient de convingător psalmiștii. Aceasta este de fapt concepută ca o continuare a providenței de care s-a bucurat cel drept și pe pământ. “Pentru aceasta s-a veselit inima mea și s-a bucurat limba mea, dar încă și trupul meu se va sălașului întru nădejde. Că nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciune. Cunoscute mi-ai făcut căile vieții, umple-mă-vei de veselie cu fața Ta, de frumuseți veșnice Mă vei sătura” (Ps. 15,9-11). Sau “Dumnezeu va izvăbi sufletul meu din mâna iadului când mă va apuca” (Ps. 48, 16). Afirmția psalmistului este expresia unei certitudini mai mult decât a unei speranțe încât avem convingerea că aceasta decurge dintr-o revelație personală pe care cel în cauză se simte obligat s-o împărtășească altora. Este pe de o parte, un vădit îndemn divin de a da glas celor descoperite, iar pe de alta, este bucuria omului duhovnicesc ce s-a împărtășit, prin anticipație, de bunătățile viitoare, bucurie pe care vrea s-o transmită semenilor săi, întocmai cum vor proceda mai târziu și Sfinții Apostoli, după întâlnirea lor cu Domnul înviat. Într-adevăr, numai Dumnezeu Bunul și Atotputernicul este capabil să intervină oricând cu autoritatea-I caracteristică până și în împărăția morții¹⁷.

Înțeleasă însă ca revenire din mormânt la viața pe care a avut o odinioară, doctrina despre înviere nu apare bine precizată decât relativ târziu în societatea israelită, cu toate că în bună parte, credincioșii erau aproape convinși de supraviețuirea sufletului după moarte, numai că o asociau abandonului și uitării din partea divinității: “Oare va spune cineva în mormânt mila Ta și adevărul Tău în locul pierzării?” (Ps. 87(88), 12)¹⁸.

Ideea despre ocrotirea sufletului celui credincios decurge direct din doctrina despre atotputernicia lui Dumnezeu care-și exercită nestingherit autoritatea Sa și asupra iadului (Iov 38, 17; Isaia 7, 11; Amos 9,2). Convingerea fermă în atotputernicia divină îl determină pe autorul cărții I Samuel să exclame: “Domnul omoară și învie. El coboară în locuința morților și iarăși scoate” (cap. 2,6)., Credinciosul israelit mărturisește adesea că Dumnezeul Cel viu, adorat în exclusivitate de strămoșii săi și din poporul din care face parte, după cum este în stare să intervină benefic în momentele de răscruce ale vieții, o poate face la fel de bine și după moarte în favoarea sufletului său. De fapt, omul foarte credincios nici nu se teme atât de moarte ca omul zilelor noastre, și nu pentru

că ar fi fost atunci mai expus primejdiilor, ci pentru că privea moartea ca pe ceva foarte firesc. Din punct de vedere biblic, moartea nu putea fi considerată ca o fatalitate. Omul, numit "Adam" poartă chiar în numele său destinul la care este chemat, arătându-i prin aceasta înrudirea sa cu pământul. Luat din pământ, trebuie să se întoarcă aici, așa cum de fapt foarte plastic se exprimă și autorul cărții Iov despre moarte ca fiind locul de întâlnire al muritorilor¹⁹. De aceea în lumea biblică nu vom întâlni niciodată revoltați împotriva morții, ci cel mult împotriva dușmanilor sau a nedreptăților sociale. Credinciosul israelit care se conforma exigențelor Legii divine, nu privea mai niciodată moartea ca pe o amenințare. El conștientiza că în viață esențial era să rămâi fidel preceptelor Legii care-i garantau comuniunea cu Dumnezeu. În prezența lui Dumnezeu Cel viu cu care credinciosul este în comuniune permanentă, moartea își pierde orice semnificație. Credinciosul israelit în general era atât de atașat de Dumnezeu încât viața sa nu se mai derula sub semnul morții, ci în lumina slavei divine²⁰. Din această perspectivă, israelitul își dorea o viață cât mai lungă pentru a rămâne în comuniune cu Dumnezeu adorat. Cum cei morți erau considerați ca despărțiți de Dumnezeu și de comuniunea cu El, pentru că nu mai puteau celebra cultul lui Iahve (Ps. 88, 11-13), amărăciunea morții consta în primul rând în despărțirea definitivă de cultul lui Iahve²¹.

4. Învierea celui drept ca recompensă a credinței și dovadă a iubirii divine față de făptura Sa

Spre deosebire de cărțile Noului Testament, în care așa cum este și firesc de altfel pentru că revelația s-a desăvârșit, doctrina despre înviere este pe deplin lămurită, în perioada celui dintâi Testament, această doctrină, apare ca abia enunțată fiindcă revelația era în desfășurare. În ciuda faptului că o parte covârșitoare a israeliților vedea în relațiile cu Dumnezeu avantaje exclusiv lumești, ceea ce la prima vedere ar face din religia lui Israel o religie exclusiv lumească²², se întrevăd în cărțile preexilice, este adevărat mai reticent, iar în cele postexilice mai insistent speranțe despre înviere. Este foarte adevărat că expresiile aghiografilor sunt destul de reticente, însă revelația s-a făcut independent de voia lor. Bine a remarcat Paul Marie de la Croix că "anumite adevăruri n-au așteptat venirea lui Hristos pentru a fi descoperite omului, ci ele i-au fost revelate chiar de la începuturi²³, însă n-a făcut-o "ex abrupto", ci din economic, Dumnezeu a lucrat progresiv în spiritul, în inima și în sufletul umanității²⁴. Este foarte adevărat, pe de altă parte, că din cauza nestatorniciei și a multiplelor slăbiciuni, de altfel inerente firii umane, unele adevăruri au fost greu însușite de om, iar altele au fost denaturate sau chiar pierdute. Interesant că în cele ce țin de credința în înviere, mulți exegeți biblici pun la baza doctrinei despre

înviere mai mult influențele credințelor cananeilor sau ale păgânilor asiro-babiloneni decât revelația însăși. Incontestabil că și influențele acestora au fost inevitabile însă profeții ca adevărate conștiințe vii ale națiunii și ale religiei israelite învățau că numai de la Dumnezeu s-a dat învățătura cea adevărată deoarece numai singur El omoară și învie. Credințele acelor popoare și influențele lor puteau fi într-adevăr destul de importante, dar nu neapărat și determinante pentru a înlocui religia cea revelată. Dimpotrivă se impune a menționa că și din partea israelită, influențele religioase asupra popoarelor vecine n-au fost deloc de neglijat. Să ne gândim doar la cazul lui Naaman, căpetenia oștirii siriene (II Regi 5), ca să nu mai vorbim de perioada exilului babilonic, în care, din prerie divină, israeliții, chiar și în mod pasiv, au făcut misiune printre păgâni. De aceea în cele ce țin de credința în înviere, ne gândim mai curând la o doctrină paralelă celei israelite. Nu putem concepe ca doctrina despre înviere să fi apărut "ex nihilo" și nici "ex abrupto". Cauza ei nu poate fi decât la Dumnezeu care i-a dat omului de la început o conștiință și o cunoștință incomparabil superioară celei ale noastre, dar mai cu seamă să considerăm că Dumnezeu îi era mult mai aproape decât nouă și lui i-a pus întâi în fire și în inimă veșnicia (Eclesiast 3,11)²⁵.

Un element decisiv în justificarea la drepti și profeți a doctrinei despre înviere o constituie și convingerea în dreptatea absolută a lui Dumnezeu. În baza dreptății divine și a promisiunilor făcute strămoșilor, credinciosul constată uneori cu stupeoare că pentru împlinirea faptelor de dreptate, stipulate de Lege, realitatea era cu totul alta. Începând cu patriarhul Avraam și continuând cu toți dreptii și profeții nescritori, promisiunile trebuiau să se concretizeze în acoperirea necesităților imediate ale omului și năzuințelor mereu prioritare ale acestuia, respectiv familie numeroasă, un pământ fertil, un rege destoinic, care să asigure stabilitate politică și biruința totală împotriva unor eventuali agresori. Puțini credincioși realizau că, de fapt, promisiunile erau pe de o parte condiționate, iar pe de alta, că scopul lor major era sporirea credinței și implicit adâncirea comuniunii cu Dumnezeu. Dezamăgită de neîmplinirea întocmai a promisiunilor majoritatea membrilor comunității israelite se întreba adesea unde sunt făgăduințele făcute strămoșilor deoarece contrastează izbitor cu realitatea postexilică, cu așteptările lor. La aceste întrebări răspundeau în primul rând profeții și unii gânditori redevabili, ca de exemplu autorii cărților: Iov, Eclesiast, Psalmii, Isaia, Daniel și Macabei, subliniind că esențial pentru om era să rămână credincios lui Dumnezeu. A promite, din partea lui Dumnezeu, însemna nu numai a garanta ceva în semn de iubire, impunând din partea omului certitudinea într-un viitor sigur²⁶, ci și garantarea unui raport de iubire cu un Dumnezeu Persoană și Dătător de viață pentru toți partenerii Săi. Așa înțelegea probabil relația cu Dumnezeu un profet ca Osea care zicea: "Veniți să ne întorcem către Domnul, căci numai El după ce ne-a rănit, ne tămăduiește, iar

după ce ne-a bătut ne leagă rănile noastre. Și după două zile din nou ne va da viață, iar în ziua a treia ne va ridica iarăși și vom trăi în fața Lui” (cap. 6,13). Ne întrebăm cine altul decât numai Dumnezeu a pus astfel de cuvinte în gura profetului citat, ca de altfel și într-a lui Isaia. Acesta era și mai convingător, “Morții Tăi vor trăi și trupurile lor vor învia. De aceea, deșteptați-vă, cântați de bucurie, voi cei ce sălășluiți în pulbere! Căci roua Ta este rouă de lumină și din sânul pământului, umbrele vor învia” (cap. 26,19).

De asemenea se impune a sublinia că la poporul biblic, binecuvântarea era pusă în relația directă cu prosperitatea, bogăția, proliferarea în familie și longevitatea. Acest ideal, vrednic de râvnit, a fost atins doar de unele personalități israelite despre care se și menționează că au murit la o vârstă înaintată și sătui de zile (Facerea 35, 29; I Cronici 39, 28). De aceea visul oricărui credincios era de a atinge vârstele patriarhilor deoarece erau convinși că numărul mare de ani este semnul binecuvântării, iar Dumnezeu decide cu privire la numărul zilelor omului aproape exclusiv în funcție de meritele personale²⁷. Desigur era o manieră cu totul grosieră de a concepe relația omului cu Dumnezeu, concepție care pe parcurs a suferit mutații semnificative. Astfel pentru acei israeliți foarte pioși ce contau pe sprijinul sigur al lui Dumnezeu important era să rămână permanent în comuniune cu El și nu se mai temeau de moarte deși realizau că și aceasta putea surveni oricând.

Cu toată lipsa de precizie a nădejzii generale în înviere, în unele cântări biblice se întrevede totuși încă de la începuturile istoriei lui Israel, doctrina chiar dacă nu destul de conturată a supraviețuirii a ceva din ființa omului. Se impune a ne raporta mai întâi la persoana lui Moise cel de neegalat în intimitatea cu Dumnezeu căruia i s-a și descoperit ca un Dumnezeu ce are puteri să-i învieze pe cel omorât și să-l tămăduiască pe cel rănit (Deut. 32, 39). Tot lui Moise îi aparține precizarea că de om depinde opțiunea liberă pentru viață sau pentru moarte, în funcție de conformarea sau neconformarea preceptelor legii divine. Moartea apare ca o penalizare a păcatelor, iar viața ca o binemeritată recompensă a celui drept (Deut. 4, 25; 533). Aici este avută în vedere mai întâi existența aceasta efemeră, dar ne întrebăm dacă nu exprimă și adevăruri mai înalte, dacă nu ne trimite cumva cu gândul la eshatologic, altfel religia revelată n-ar avea decât valențe lumești, și în acest caz n-ar fi prea mult superioară altor religii. Înțeleptul declară că cel ce împlinește Legea a aflat adevărata înțelepciune care-l conduce pe cărările vieții (Pilde 3,18; 15, 24). Ne întrebăm dacă este posibil ca să fi avut în vedere exclusiv avantajele imediate autorul de mai sus citat, sau chiar psalmistul ce pledează cu o deosebită feroare în favoarea cinstei, a corectitudinii și a dreptății, fără a mai nădăjdui într-o altă recompensă pe un alt plan și de o altă calitate? În orice caz, nu avem dreptul de a-l suspecta de o limitare exclusiv terestră a ideii de răsplată pe cel ce exclama: “Doamne depărtează-mă de oamenii acestei lumi, ce-și iau partea în viață, că s-a umplut pântecul lor de bunătățile

www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

Tale, săturatu-s-au fiii lor și au lăsat rămășițele pruncilor. Iar eu întru dreptate mă voi arăta feței Tale, sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta” (Ps. 16, 14-15). Într-adevăr pentru psalmist, ca unul care vorbea din prisosul inimii copleșită de prezența duhului, morți erau doar cei ce nu-L cunoșteau pe Dumnezeu, pe când dreptii aveau speranțe că mila lui Dumnezeu îi va ocroti și dincolo de mormânt.

Prin glasul femeii înțelepte din Tecoa, autorul cărții II Samuel subliniază fragilitatea vieții omenești spunând că “noi toți vom muri și vom fi ca apa vărsată pe pământ, care nu se mai poate aduna. Dumnezeu însă nu voiește să piardă sufletul și se gândește cum ar face să nu lepede de la sine nici cel înlăturat” (cap. 14,24), și mai ales mila lui Dumnezeu față de om. De fapt pentru Dumnezeu nici nu există înlăturați, ci cel mult autoînlăturați. Cel ce uită de Dumnezeu moare de fapt mai întâi spiritual și abia după aceea fizic. Este demnă de reținut remarca filosofului Seneca: “Cel mai mare dintre rele este ca cineva să iasă din rândul celor vii înainte de a muri” (De tranquillitate Animi, V). Este evident că păcatul naște moartea. O precizează și profetul Iezechiel atenționând că “dacă cel rău nu se va întoarce de la răutatea lui... acela va pieri de păcatul său (cap. 3,19), iar cel drept dacă nu va păcătui, va trăi (cap. 3,16-21): “Sufletele celor drepti sunt ale Mele zice Domnul, cum este al Meu sufletul tatălui așa și sufletul fiului, sufletul care a greșit acela va muri” (Gen col hanefașot li henna kenefes haab u kenefes habben li’henna hannefes chahotet hi tamut-c. 18 4).

Se afirmă adesea că abia după exil, adică după ce iudeii au intrat într-un fel de con de umbră în sensul că au fost lipsiți de relația cu Dumnezeu, mai precis a dialogului cu El, prin aceea că lipseau profeții care să-i conștientizeze de prezența divină în istoria lor ca și de culpabilitatea colectivă față de Legea divină, moment critic pentru comunitatea iudaică în care nelegiuții prosperau iar cei drepti sufereau, a înflorit stilul apocaliptic ce ar fi contribuit la apariția doctrinei despre învierea dreptilor și retribuirea lor de către Dumnezeul dreptății. Este incontestabil că acest stil capătă o mai mare amploare după exil, însă ne întrebăm dacă nu cumva perioada grea a sclaviei nu i-a făcut pe iudei să fie mai meditativi la cuvântările și învățăturile date prin Moise și să afle acolo germenii credinței despre nemurire? Ne mai întrebăm de asemenea cum se justifică și exclamația psalmistului sau a autorului cărții Iov ce își exprimă fără rezerve nu numai nădejdea, ci convingerea fermă în înviere: “Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu, și că în El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă. Și afară de trupul meu voi vedea pe Dumnezeu. Pe El îl voi vedea și ochii mei îl vor privi, nu ai altuia” (Iov 19, 23-27).

Faptul că ideea supraviețuirii sufletului, după moarte, și implicit de înviere, apare într-adevăr mult mai nuanțat în scrierile postexilice, nu se justifică și prin aceea că revelația atinge cote noi pe considerentul că se apropia timpul întrupării Domnului, iar lumea trebuia, măcar în parte, să fie pregătită pentru

marea noutate petrecută sub soare a învierii lui Isus Hristos din morți și implicat a descoperirii ultimelor învățături ce țin de om?

După cum se știe revenirea iudeilor din exil a fost o veritabilă deziluzie întrucât se așteptau la o împlinire "ad litteram" a celor prezise de Isaia (cap. 60), chiar dacă unii credincioși deveneau tot mai convingeți că în întregul său, comunitatea nu era merituoasă înaintea lui Dumnezeu. De aceea la nivel de persoană se impune din ce în ce mai insistent conștiința posibilității unei recompense a virtuții, dacă nu aici, cel puțin pe alt plan de existență. Viața de dincolo pe care o și predicau unii profeți va fi cu totul altfel decât cea de aici. Despre acel loc de existență, profetul Daniel precizează că "cei drepecți vor lumina ca strălucirea cerului și cei care vor fi îndrumați pe mulți pe calea dreptății vor fi ca stelele în vecii vecilor" (cap. 12,3). Aceluiași profet i se descoperă și taina învierii cu trupul când zice: "Și tu, mergi spre sfârșitul rău și te odihnește și te vei scula, ca să primești moștenirea ta în vremea cea de apoi" (cap. 12,13).

Martirii Macabei persecutați de nesăbuitul Epifanes IV (175-164) aveau un solid suport moral și convingerea într-o altă existență care i-a și ajutat să nu abjure de la credință suportând cu mult stoicism supliciile tiranilor. Erau la zi cu lectura psalmilor și a profețiilor de aceea și conștientizau că dacă va pieri viața fizică dar rămân credincioși lui Dumnezeu care i-a creat, Acesta îi poate rechema la viață (II Macabei 7). Din cuvintele de îmbărbătare ale mamei acestora reiese indubitabil că doctrina despre înviere era destul de bine implementată și nu apare nicidecum ca o mărturisire de circumstanță (vers. 22).

Din cele expuse până aici, pe baza mărturiilor biblice, putem conchide că doctrina despre supraviețuirea sufletului și învierea trupurilor ca și ideea mesianică de altfel, a cunoscut, pe parcursul istoriei mântuirii, etape de descoperire, de stagnare chiar, cauzate printre altele, de nepăsarea religioasă a poporului chemat să i se împărtășească aceste mari idei, dar care în final au fost descoperite omului atât cât îi era necesar, și evident capabil să le și recepteze la un moment dat. Pentru a transmite omului aceste adevăruri ce constituie chiar esența religiei iudaice și creștine de altfel, Dumnezeu, așa cum subliniază un teolog, n-a transmis totul doar prin vorbe, ci le-a completat cu simboluri (Iezechieel 37) și minuni prin care omul trebuie să-L descopere pe Dumnezeu drept Stăpân al lumii, Salvator al acesteia, Părinte iubitor și evident Dătător de viață²⁸.

NOTE

¹Christos Yanaras, *Abecedar al credinței*, trad. de Pr. C. Coman, Edit. Bizantină, București, 1996, p. 73

²Mircea Chialda, *Doctrina Vechiului Testament despre nemurire*, în *Altarul Banatului*, nr. 9-10/1994, p. 369

³*The New Brox-n-Driver-Briggs-Gesenius*, Hebrew and English Lexicon with an appendix containing
www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

ing thr Biblical Aramaixc, Massachusetts,m 1979. p. 659

⁴Christian Wolf, *Soul*, în Homan Bible Dictionnary, Nashville-Tennessee, 1991, p. 1295

⁵P. Van Imschoot, *Théologie de l'Ancien Testament*, Tournai (Belgique), 1956, p. 27

⁶Jacque Guillet, *Espirit*, în VOcabulaire de Theologie Bibluque, publié sous la direction de Xavier Leon-Dufour... éditions du Cerf, sixième édition, 1988, p. 388

⁷Christos Yanaras, *op. cit.*, p. 76

⁸Moses Rosen, *Eseuri Biblice*, ed. Hasefer, 1992, p. 121

⁹Edmond Jacob, *Théologie de l'Ancien Testament*, Neuchatel, 1968, p. 24

¹⁰Idem, p. 242

¹¹Ibidem, p. 243

¹²Roland de Vaux, *Les Institutions de l'Ancien Testament*, les éditions du Cerf, Paris, 1989, p. 93

¹³Edmond Jacob, *op. cit.*, p. 244

¹⁴Idem, p. 246

¹⁵*Résurrection*, în Vocabulaire de Théologie Biblique, publié sous la direction de Xavier Leon Dufour... p. 1099

¹⁶A se vedea și Edmond Jacob, *op. cit.*, p. 244; L. Rost, *Alttestamentliche Wurzeln der ersten Auferstehung*, Stuttgart, 1951, p. 67

¹⁷William L. Hendricks, *Resurrection*, în Holman Bible Dictionnary, Nashville-Tennessee, 1991, p. 1178

¹⁸Jean T. Nelis André Lecocque, *Résurrection*, în Dictionnaire Encyclopedique de la Bible, Brepols, 1987, p. 1107

¹⁹Alain Marchandour, *Mort et vie dans la Bible*, în Cahiers-Evangile, nr. 29, éd. du Cerf, Paris, 1979, p. 15

²⁰R. Martin Achard, *De la mort à la Résurrection*, Delachaux et Niestlé, 1955, p. 122

²¹Gerhard von Rad, *Teologia del Antico Testamento*, volume, 1, Brescia, 1962, p. 318

²²*Résurrection*, în Vocabulaire de Theologie Biblique, p. 1178

²³Paul Marie de la Croix, *L'Ancien Testament source de vie Spirituelle*, Les études Carmelitaines, Paris, 1952, p. 10

²⁴Idem, p. 10

²⁵Idem, p. 72

²⁶Marie Leon Ramlet, *Promesses*, în Vocabulaire de Théologie Biblique, p. 1040

²⁷Alain Marchandour, *op. cit.*, p. 15

²⁸P. Paul Marie de la Croix, *op. cit.*, p. 10